

LUTAN I SVERIGE

Tiden intill 1520

Av KENNETH SPARR

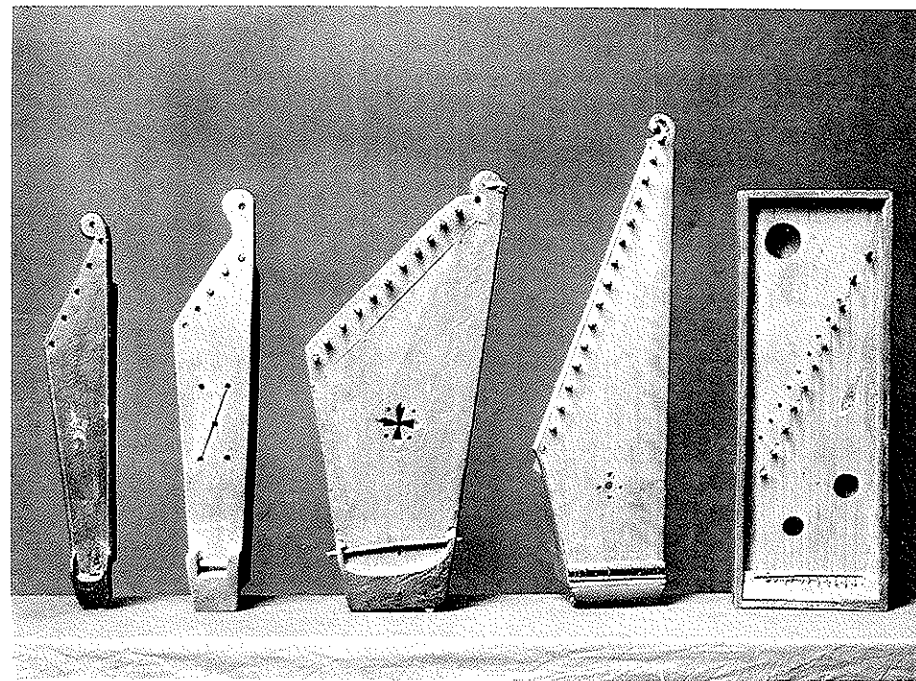
I ett par uppsatser skall jag försöka ge en antydning till historik över lutan i Sverige. I första hand får det hela ses som en sammanfattning av redan gjorda forskningsresultat. Dessa är emellertid spridda i en mängd av litteratur och uppsatser. Jag har inte haft någon möjlighet till mer djupgående källstudier: materialet är enormt och i många fall svårtolkat. Man kan givetvis ifrågasätta det meningsfulla i att ägna den svenska "luthistorien" något intresse. Den är inte ärofull och i ett europeiskt perspektiv praktiskt taget betydelselös. Snarare är den då intressant som tendens och kan bidra till att bekräfta lutans vida spridning.

Det rikaste källmaterialet ger 1600-talet och man kan väl med visst fog säga att lutan "slår igenom" i Sverige under detta sekel. Att källmaterialet är så omfattande beror också på andra omständigheter. Detta århundrade ligger oss närmare i tiden än exempelvis 1500-talet och 1700-talet innebär för lutans del en nedgångsperiod. Men vi har också två färskare avhandlingar om 1600-talets musikliv där åtskilliga uppgifter har vaskats fram. Perioden är dessutom Sveriges stormaktstid med en expansiv utrikespolitik, som innebar en betydande "import" av kontinental kultur. Men Sverige hade givetvis förbindelser med utlandet också under de tidigare århundradena fast i väsentligt mindre omfattning. Dessa förbindelser är sannolikt orsaken till att lutan dyker upp i vårt land under 1400-talets första decennier, möjligen till och med tidigare.

Trumpa och luta

Innan jag kommer in på den egentliga historieskrivningen måste jag något belysa ett problematiskt ord, "trumpa", som återfinns relativt ofta i källmaterialet från 1400- och början på 1500-talet.¹⁾ Vi kan lämpligen välja utgångspunkt från ett latinskt-svenskt lexikon från 1538, som i rätt stor utsträckning avspeglar yngre fornsvenskt språkbruk. Här finner man som svensk översättning av latinets "testudo" (= luta m m) ordet "trumpa". I en senare upplaga (1579) av samma lexikon översätts "testudo" med "luta" och "trompa". Om man går till Söderwalls ordbok över det svenska medeltidsspråket så ges flera möjliga tolkningar av ordet: trumpet, trumma och luta.²⁾ I motsvarande danska, tyska och holländska ordböcker finns också "trumpa" (med varierande stavningar) anført, bl a med betydelsen "luta".³⁾ "Trumpan" förekommer vanligast i böjd form, "trumpare" (= den som spelar eller slår på trumpan), men under 1500-talets första decennier även som sammansatt ord, "trumpeslagare", med förmodligen samma betydelse som "trumpare". Vad gäller "trumpeslagare" ligger det nära till hands att tolka det som "trumslagare", men man "slog" även på lutan. Jämför t ex tyskans "die Laute zu schlagen", men vi kan också hitta motsvarighet i svenskan: lutenslager. Den böjda formen "trumpare" förekommer i många stavningsvarianter: trumpara, trumppare, tromper, trømpers, trompers, trumpers, trum-pere, trompere etc.

Ordet "trumpa" bör ha försvunnit ur rikssvenskt språkbruk under 1500-talet, men det dyker upp även senare i ett fåtal sammanhang. I ett fall kan det röra sig om tryckfel: i Ruders bok Anledning till Snille-walet (1737) ger han en "tafla" som föreställer människans

Trumpan ses här längst till höger om varianter på släktingen kantele.

Foto: Nordiska museet.

uppförande vid "åtskilliga tillfällen". Vad beträffar egenskapen "hör gärna Spel och sång" skriver han om de med flegmatiskt temperament att de "äro lika nöjde/om the höra lutan eller trumpan".⁴⁾ Sannolikt avses med "trumpan" ett musikinstrument, kanske helt enkelt "trumman". Den "aristokratiska" lutan kan det heller knappast vara frågan om i följande citat från början av 1800-talet. I handlingar från 1818 berättas om

det ofta öfvade oskick, att vid infallande Juhl och Nyårs Högtiderne kringstryka Staden, hus från hus, med så kallade Trumpan, Musik och Sång, Jule Bäckén och Stjernan . . .⁵⁾

Biskopen m m Johan Henrik Thomander frågar sig, efter att ha upplyst om att "allt gående med trumpan är förbjudet",

quid est trumpa? Svar: en tom sillfjerdning med hål i begge sina bottnar, huarigenom drages ett rep. Det ljud, som härigenom uppkommer, ackompanjera den pojken, som håller och den som drar, med begge sina sångröster.⁶⁾

Dessa anteckningar har kanske mer ett etnografiskt än musikhistoriskt värde. Intressanta blir det genast om vi vänder oss till folklig musiktradition i de estland-svenska bygderna före andra världskriget. Ett tidigare vanligt förekommande instrument där var "trumpan". Detta kanteleliknande knäppta stränginstrument bestod av en rektangulär resonanslåda (ca 60 cm lång, 20 cm bred och 8 cm hög) med ljudhål i varierande antal och försedd med elva strängar stämde f c d e f g a h c d ess (se bild 1!). Instrumentet har spelats med fingrarna och vissa uppgifter tyder på att vänstra handen slog grundtonen i "ackordet" medan den högra spelade melodin. Klangen var spröd och svag, men trumpan har kommit till användning vid fest och dans, ibland som ackompanjemang till en "trumpvisa" med en enda vers, ideligen upprepade: "Jak trompär å Lisa dansär" (= Jakob spelar på trumpan och Lisa dansar). Trumpan förekom huvudsakligen på Rågö, Odensholm och Vippal.⁷⁾ Vad har nu detta med lutan att göra? För det första hade den svenska som talades i dessa bygder bibehållit många ålderdomliga drag på grund av sin relativa isolering från Sverige. Det är möjligt att "trumpa" i denna språkvariant kan ha sitt ursprung i den yngre fornsvenskan. För det andra betecknar trumpa här ett knäppt stränginstrument, inte ett blås- eller slaginstrument. Betraktar man de tolkningar som gjorts av ordet i undersökningar av det svenska källmaterialet så är det påfallande hur ofta det översätts med "trumpet" eller "trumma" trots att det av sammanhanget för det mesta är omöjligt att dra någon bestämd slutsats.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att musikinstrumentbeteckningarna under bl a medeltiden är besvärliga att tolka och trumpan är bara ett exempel. Gränserna mellan olika instrumenttyper var också vaga, som vi senare skall få exemplifierat beträffande lutan. Klart är emellertid att trumpan i det tidiga källmaterialet mycket väl kan beteckna lutan och det förhållandet kan vara anledning nog till att redovisa så många beläggsställen som möjligt. Givetvis bör man då hålla i minnet de alternativa tolkningar som är möjliga. Det finns anledning att återkomma till problematiken längre fram i uppsatsen.

Pipara bombara ok trwmpara . . .

Redan i Erikskrönikan från 1330-talet dyker trumpan upp. Här berättas bl a om kung Birger Magnussons bröllop 1298 att man både hörde och såg "pipara bombara ok trwmpara The giordo rusk ok mykit bangh . . ."⁸⁾ Eftersom krönikan skrevs ner mer än 30 år efter händelsen så är det knappast fråga om en ögonvittnesskildring. De nämnda instrumentalisterna har tolkats som flöjtblåsare (pipara), trumslagare (bombara) och trumpetare (trwmpara). Av sammanhanget verkar det osannolikt att trwmpara avser lutenist: så mycket rusk och bang kunde man knappast få ur den tonsvaga lutan. Även av andra skäl förefaller det mindre sannolikt att lutan skulle ha nått våra breddgrader så tidigt. Troligen kom den genom arabisk förmedling till Spanien mellan åren 700 och 900. I början på 1000-talet finns fåtaliga spår i Frankrike, men någon större spridning där lär den knappast ha haft förrän på 1200-talet. I norra Europa kom det att dröja ännu längre: i t ex Tyskland finns ytterst få belägg före 1400.⁹⁾ Dock saknades det inte kanaler för kulturförmedling från t ex Frankrike till Sverige. Svenskar studerade vid Paris universitet redan från mitten av 1200-talet, även om de var få till antalet. Under 1300-talets första decennier intensifieras de svenska studieresorna till Paris. För året 1329 har man uppskattat antalet svenska studenter där till ca 40—50.¹⁰⁾ Det finns alltså en teoretisk möjlighet att enstaka lutor funnit vägen till Sverige bl a genom dessa studieresor, men mot bakgrund av det i övrigt synnerligen magra källmaterialet har instrumentet knappast haft någon större betydelse i vårt musikliv vid denna tid.

Ur Helga Lekamens gilles handlingar (Kungl biblioteket) från 1439—1440 med notering om Conrado luterniste.

Conrado luterniste

När vi kommer in på 1400-talet blir det svenska källmaterialet genast fylligare, men i många fall också svårtolkat. Under detta sekel skedde på kontinenten viktiga förändringar beträffande lutans konstruktion och spelteknik, men störst betydelse fick nog uppfinnandet av en särskild notation för instrumentet: tabulaturen. Det förefaller sannolikt att lutan var ett relativt väl etablerat instrument i de europeiska kulturländerna under 1400-talet. I jämförelse med kontinenten befann sig Sverige på en betydligt lägre kulturell nivå, så också på konstmusikens område. Vi kan dock belägga förekomsten av åtminstone en lutenist före mitten av 1400-talet.

I Stockholms stads jordebok 1426 finns noterat ett tomtköp, som ägde rum den 19 juli samma år. Då köpte en "Cord trumpare" en tomt på Norrmalm, belägen norr om Jakobs kyrka och med längden "alt fran salta sionom ok up i gatuna". Priset var en halv läst järn.¹¹⁾ Förnamnet "Cord" kan också utläsas som "Konrad" och detta förhållande har intresse i ett annat sammanhang. I handlingar från Helga Lekamens gille 1438/39 omnämns nämligen en "Conrado trumpara". Ännu intressantare blir det om man bläddrar fram ytterligare några sidor i gillesboken och för åren 1439—40 hittar två noteringar om "Conrado luterniste".¹²⁾ Det ligger nära till hands att anta att de tre noteringarna i gillesboken avser en och samma person och att "trumpara" här alltså kan stå för "lutenist". Möjligen finns också ett samband med den tidigare nämnde "Cord trumpare". Att Conrado är omnämnd över huvud taget i dessa handlingar beror på att gillet gjort utbetalningar till honom. Bakgrunden till utbetalningarna kan vi bara gissa oss till. Man vill gärna tro att Conrado musicerat vid några av gilletts sammankomster. Den första utbetalningen är gjord 1438/39 och beloppet löd på 1/2 mark och 6 öre (= örtugar). Av någon anledning har 1/2 mark strukits under. De två följande utbetalningarna gjordes 1939/40 och beloppen var då något mindre: 1/2 mark. Den sista anteckningen har för övrigt strukits över. Arvodena förefaller kanske små i våra ögon, men genom att jämföra med dåtida priser på andra tjänster och varor visar det sig att en 1/2 mark inte precis var någon spottstyver. Beloppet motsvarar sex dagsverken av en timmerman eller fem av en grovarbetare. Dubbelt upp fick Conrado emellertid betala för ett par byxor. För en 1/2 mark kunde han köpa 24 kg salt, en dåförtiden dyr och livsnödvändig vara.

Var kom då denne Conrado ifrån och vem var han? Av namnet att döma kan han ha varit tysk och han kan i så fall vara bland de första i den långa rad utländska lutenister, som kom att vistas i Sverige kortare eller längre tid. Vid denna tid var också det tyska inflytandet stort i Sverige, inte minst på grund av Hansans dominans inom handeln. Många tyska

Den berömda lutspelande leken i Härkeberga kyrka, målad av Albertus Pictor 1487. Observera plektronen i lekarens högra hand.

Foto: Svenska RIdIM-kommittén

köpmän och andra borgare kom att bosätta sig i Sverige och då framför allt i Stockholm.

Om nu Conrado luterniste verkligen var tysk får vi nog söka hans ursprung i norra Tyskland. Det är också möjligt att Conrado var av svensk nationalitet. De sistnämnda förklaringarna skulle också kunna tyda på ett samband mellan Cord trumpetare och Conrado luterniste. I så fall kan det vara rimligt att Conrado (Cord) föddes under 1400-talets första decennium och var bofast i Stockholm.

Jag nämnde tidigare att utbetalningarna till Conrado kan ha varit föranledda av att han spelat vid några av gillels festligheter. En naturlig följdfråga är då vilken musik som kan ha framförts. Dessvärre är vår kunskap mycket begränsad om den dåtida lutmusikrepertoaren. Ingen musik finns bevarad, men däremot kan speltekniken ge oss vissa antydningar. Att döma av bevarade avbildningar och skulpturer användes under denna tidsperiod någon form av plektron för högerhandsspelet. Även om speltekniken med plektron kan ha varit högt utvecklad så måste svårigheterna ha varit betydande att utföra mer komplicerad polyfon musik. Snarare får man då tänka sig en ackordisk eller enstämig satsstruktur, vilka kan ha fungerat som ackompanjemang eller i ensemblesammanhang såväl som rent solistiskt. I de allra tidigaste italienska luttaturtrycken från början av 1500-talet finns det för övrigt ricercarer och danssatser, som lika gärna kunde ha spelats med plektron som med det alltmär framträdande växelspelet tumme-pekfinger. Vad gäller Conrado luternistes repertoar så kan den alltså ha bestått av friare instrumentala satser och danssatser men också fungerat som ackompanjemang eller som del i olika ensembleformer.

En mandoraspelande ängel från Risinge kyrka. Observera att instrumentet ej har avsatt hals.

Foto: Svenska RIdIM-kommittén

Änglar, lekare och kentaureer

Från mitten av 1400-talet är lutan det vanligast förekommande musikinstrumentet i den svenska kyrkokonsten, men de första avbildningarna dyker upp redan på 1430-talet.¹³⁾ Detta skulle kunna tyda på att lutan var ett relativt välkänt instrument i Sverige åtminstone från mitten av 1400-talet. Avbildningarna är visserligen ett värdefullt källmaterial, men de innebär också en mängd tolkningsproblem. Man bör vara försiktig med att dra alltför vittgående slutsatser utan noggranna detaljanalyser och jämförelser med motsvarande utländskt material. Det kan emellertid vara av intresse att antyda vissa generella iakttagelser beträffande avbildningarna av lutor i svenska kyrkor. Lutan förekommer både som ensamt instrument och tillsammans med andra. De vanligaste kombinationerna är luta-fiddla, luta-harpa och luta-triangel-handklocka. Större besättningar förekommer också, t ex luta-vielle-klockspel-cembalo-triangel-harpa-nyckelharpa-rebec. Dessa avbildningar bevisar emellertid på intet sätt att sådana ensembler förekommit i verkligheten. Lutorna återfinns i händerna på änglar, lekare, kentaureer och andra gestalter.

Två musicerande änglar från Älvkarleby kyrka ca 1490. Observera likheten mellan de båda instrumenten, varav det högra spelas med stråke.

Foto: Svenska RiDim-kommittén

Går man närmare in i detalj på bilderna så dyker en mängd problem upp, som skulle motivera en närmare undersökning. Korpusformen varierar liksom strängantalet. Vissa lutor har klart avsatt hals, andra inte. I de fall man kan se stämskruvarna så stämmer ofta inte antalet med motsvarande strängar. Den vinkelställda skruvblådan har vållat en del av konstnärerna uppenbara problem. Man kan i en del fall tvivla på att de verkligen har sett en luta i verkligheten. Det finns också exempel på strukna instrument med lutans alla övriga karakteristika. Som jag nämnde tidigare var heller inte avgränsningarna mellan olika instrumenttyper så klara under denna period. Ett särskilt problem är den typologiska avgränsningen mellan mandora och luta. Det förefaller sannolikt att de två instrumenten före ca 1500 var relativt klart avgränsade från varandra.¹⁴⁾ Mandoran hade en droppformad korpus, gjord i ett stycke, och utan avsatt hals. Den tycks som annat kännetecken ha haft en bakåtböjd, men samtidigt svängd skruvblåda. Ofta bör i avbildningarna ha skett en sammanblandning av lutan och mandoran. Eftersom vi saknar både bevarade lutor och musik för instrumentet så är det svårt att exakt fastställa besträngningen. Den kan också ha varierat, men under det tidiga 1400-talet bör den ha bestått av fyra dubbelkorer, som senare utökas till fem. Det tyska luttabulatursystemet är konstruerat för ett femkorigt instrument. På många av de svenska avbildningar förefaller det som om lutorna skulle vara enkelt besträngade, men för konstnärerna var detta säkert en mindre viktig detalj. Det ikonografiska materialet ger också upplysningar om speltekniken. Oftast spelas lutorna stående och de hålls horisontellt eller också med något nedåtböjd hals. Det sistnämnda förhållandet påverkar framför allt högerhandstekniken där plektron- eller växelspel mellan tumme och pekfinger påverkas i positiv riktning. Plektronet är vanligt i avbildningarna från 1400-talet och man har uppfattat denna spelteknik som den brukliga före ca 1500.

Med alla nödvändiga reservationer kan man sammanfattningsvis konstatera att 1400-talets kyrkokonst tyder på att lutan varit känd i Sverige under denna period. Avbildningarna avspeglar den utveckling som skedde under 1400-talet beträffande lutans yttre form, besträngning och spelteknik.

Trumpare i Stockholm

I Stockholms stads tänke- och skotteböcker finns noteringar om trumpare från 1460 och en bit in på 1500-talet.¹⁵⁾ Noteringarna är i regel mycket kortfattade och ger knappast några upplysningar alls som kan bidra till tolkningen av ordet "trumpa". I skotteboken för 1460 noteras att "Per Gothi tromper ib. han skal læke for herrane quit". Per Gothi bör i alla händelser ha varit musiker, eftersom han skulle "leka" eller med ett annat ord spela för herrarna. Som framgår av kämnärsräkenskaperna 1471 så hade Per Gothi (eller Guti) också en "dräng" eller lärling vid namn Olaff Olsson. Per Gothi bodde för övrigt vid "Østan mwr". Vid "Westan mwr" bodde "Margred (Margret, Margit) Tierpps trømpers (trompers)" och hon är nämnd i skotteböckerna för 1460—1462. En annan kvinna, "Cristin trumbers (trompers)" finns noterad 1461, 1463 och 1464 och hon bodde "Jnnan mwr". Det är sannolikt att dessa kvinnor var hustrur till eller änkor efter manliga trumpare. De följande årens omnämnda trumpare är också män: Tønnies eller Tonnies (1465 och 1466) på "Swder quarter", Swen (1465) och Anders (1466) vid "Westan mwr" samt Thomas (1467) på "Swder quarter". Swen trumpare kan möjligen vara identisk med "Sven lekere", som 1466 bodde "Jnnan mwr", om vilket noterades att han var "burd løpen" (= bortrest).

Tänkeböckerna ger i regel utförligare beskrivningar och är över huvud taget både en kulturhistoriskt intressant och roande läsning. Den 5 juli 1479 skrevs i tänkeboken att "Hanis trwmppare saker xlvij marck, ty han slog Birgitta, Mattis tymbbermans hustrv, iijj bianade". Noteringarna för den 26 oktober 1482 innehåller bl a följande:

Onäckta (oäkta) Hanis rechte handenä for vj marck, ty han haardrogh Jacob trwmppare, ok böte hans trwmppa igen vidh hans iij marck, Tenetur ij marck. Jakob trwmppare feste triggia manna lagh, ath han ecke haardrogh onäckta Hanis. Hauer giort lagh.

Det är osäkert om det är Hans trumpare som åsyftas i ovanstående citat.

Hans trumpare var uppenbarligen en vildsint sälle, eftersom han några år senare på nytt dömdes för handgemäng. Tänkeboken berättar den 7 november 1487 att "Samme dagh rechte Hans trumpere handena for xij marck for j bloduite, ther han gjorde pa Knwt Olsson. Tenetur ij marck".

Jacob trumpare dyker upp flera gånger i tänkeböckerna och vid nästa tillfälle, 26 februari 1483, hade han blivit bestulen på tre alnar vadmal. Tjuven fick kanske ett för tiden mildt straff, men för våra öron ganska så brutalt:

Jap Nielsson, födh i Eestland, kendes, ath han stal eth swrdh aff Per Juwl oc ena trwmppa aff Erick trwmppare och iij alna wammall fraa Jacob trwmppare, ty skal han stwpaslaas, mysta annat öradh och wisas aff by.

En annan intressant notering om Jacob trumpare finner vi i tänkeboken 1521: "Jtem Jacob trumpere gaffs ffri fför al stadsins wtlegninger effter thenne dag för mj herres her Stens bön skuld".

Den nämnde "her Sten" kan knappast vara någon mindre än Sten Sture d y och att denne inlägger förbön för Jacob skulle möjligen kunna antyda något ytterligare samband mellan dem. Kanske var Jacob anställd hos Sten Sture? Vi vet att Sturarnas medhjälpare, biskopen och politikern Hemming Gadh, hade en egen "lutenslager" anställd.¹⁶ Jacobs namn förekommer också i skotieböckerna 1521 och 1522. Han bodde vid denna tid "Jnnan mwre".

... alla sötästä lekaranna jnstrumenta ...

Innan vi lämnar 1400-talet skall vi också betrakta några avsnitt ur den fiktiva litteraturen från detta århundrade. I likhet med det ikonografiska materialet har det litterära materialet ett tvivelaktigt bevisvärde och detta bör man hålla i minnet. Musiken som en del av djävulens frestelse illustreras i mirakelberättelsen "Eth miraculum aff enom wngnom man" i en handskrift från 1400-talet.¹⁷ Här berättas hur "hin onde" för den unge mannen utanför staden till en "bwskas som sken mykty clar". Där såg och hörde han "stora glädhi, mz harpor oc liror pipor trwmppor oc aldra handa lek". En annan handskrift från 1490-talet ger visionslegenden om Tundalus och hans syn.¹⁸ Här beskrivs hur Tundalus

En lutspelande ängel från 1500-talets början i Forsa kyrka.

Foto: Svenska RIdIM-kommittén.

ffegh see eeth ärligaste sloot . . . J hulkom han höörde alla sötästä lekaranna jnstrumenta orghor harpor luthor skalmeyer giighor feedlor ok huat helzt naghatsin sötästän sangh ok lusteliga noteran aff sik kunde gifwa . . .

Som vi har sett är det vid ytterst få tillfällen vi träffar på ordet "luta" i källmaterialet före 1500, vilket skulle tyda på att instrumentet var ovanligt och föga känt i Sverige. De relativt talrika avbildningarna pekar däremot i en annan riktning. En riktig tolkning av ordet "trumpa" blir därmed en väsentlig bit i detta historiepussel. Om trumpa är liktydigt med luta så kan vi alltså enbart i Stockholm ha haft ett tiotal verksamma lutenister under 1400-talet.

... stadzsens trwmpeslagare hyn tyske ...

Som jag antytt tidigare finns även "trumpaproblematiken" under 1500-talets första decennier. Jag har också nämnt att under denna tid förekommer sammansättningen "trumpaslagare" och det finns anledning att något dröja vid ett belägg i Helga Lekamens gilles handlingar för år 1516.¹⁹⁾ Här heter det

Item medan vy drwcom gilleth, gaff jach her
Stens pypare / och bombeslagaren j mark.
Item stadzsens trwmpeslagare hyn tyske j mark
for ij daga / han lekthe.
Item tymblaren j mark.
Item gillesens lekare Erik och hans stalbrodher j
mark.

I sin uppsats om musikinstrumenttermer uppehåller sig Stig Walin något vid tolkningen av "trumpaslagare" i detta sammanhang.²⁰⁾ Walin menar att det här är mindre antagligt att innebörden är lutenist av det skälet att det knappast är troligt att Stockholms stad vid denna tid hade en sådan i sin tjänst. Jag är emellertid inte så alldeles övertygad att textstället enbart kan tolkas på detta sätt. Uttrycket "stadzsens trwmpeslagare hyn tyske" kanske lika väl kan tydas som "den tyske trumpaslagaren i staden". Walin vill här hellre se tolkningen "trumslagare" och då kan man ställa sig frågan vad ordet "bombeslagare" i samma textavsnitt betyder. I ordförklaringen till gillesboken översätts ordet med "trumslagare" (samma tolkning ges för "trumpaslagare") och det ligger nära till hands att uppfatta första ledet i sammansättningen som ljudhärmande. Flöjten och trumman är också en mycket vanlig instrumentkombination under perioden. Det verkar osannolikt att skrivaren av gillesboken skulle ha använt olika ord för samma instrument, i synnerhet textställena ligger så nära varandra.

Ytterligare några beläggställen för trumpaslagare finns i Stockholms skotteböcker 1521—1525.²¹⁾ En "Henric trombeslager" hittar vi år 1521. Som jag tidigare nämnt återfinns Jacob trumpare 1521 och 1522, men det sistnämnda året lyder texten: "Jakob tormpeslagere, skotherrene goffue honum frij . . ." 1524 talas om "Hans tromberen" och han är kanske identisk med den "Hans trwmslager", som nämns 1525. Vad beträffar Hans och möjligen också Henric så verkar det troligt att dessa var trumslagare.

Sammansättningen "trumpa-slagare" bör rimligtvis utesluta möjligheten att tolka "trumpa" som "trumpet", åtminstone i detta sammanhang. Återstår alltså alternativen "trumma" och "luta". På grundval av de hittills citerade källorna kan innebörden av ordet "trumpa" vara "luta", men samtidigt kan man naturligtvis inte utesluta andra tolkningar av enskilda textställen. En mer detaljerad språkvetenskaplig undersökning, som jag inte är kompetent att utföra, kanske kan ge klarhet i den rådande förvirringen och därmed skapa en sannare bild av åtminstone en del av den äldre svenska musikhistorien.

Noter

- ¹⁾ Frågan har ganska utförligt behandlats i *Walin, S.*, Musikinstrumenttermer i äldre svenska lexikon. Svensk tidskrift för musikforskning 1948 s. 5ff och 1949 s. 66 och 73ff.
- ²⁾ *Söderwall, K.F.*, Ordbok öfver svenska medeltidsspråket. Sthlm 1884—1918 samt Supplement, Sthlm 1953—1973.
- ³⁾ *Kalkar, O.*, Ordbog til det aeldre danske Sprog 1300—1700. Khvn 1881—1918. *Lexer, M.*, Mittelhochdeutsches Handwörterbuch. Leipzig 1876. *Grimm, J.*, Deutsches Wörterbuch. Leipzig 1952. *Schiller, K.*, Mittelniederdeutsches Wörterbuch. Bremen 1878. *Verwijs, E.*, Middelnederlandsch Woordenboek. sGravenhage 1916. *Panum, H.*, Illustreret musikleksikon. Khvn 1940.
- ⁴⁾ *Ruder, G.*, Anledning till Snille-walet. Sthlm 1737, s. 51.
- ⁵⁾ *Andersson, W.*, Svenskt stadslif under 1700-talet. Tidsbilder från Karlskrona. Sthlm 1912, s. 13. Enligt vänligt meddelande från Svenska akademins ordboksredaktion.
- ⁶⁾ *Tankar och löjen . . .* saml. o. utg. af A. Ahnfelt. Sthlm 1876, s. 4. Enligt vänligt meddelande från Svenska akademins ordboksredaktion.
- ⁷⁾ *Söderbäck, P.*, Rågåborna. Sthlm 1940, s. 209f. *Norlind, T.*, Bidrag till kantelens historia. RIG 1923, s. 44f. Dens., Systematik der Saiteninstrumente. I. Geschichte der Zither. Sthlm 1936, sp. 165 ff.
- ⁸⁾ *Den svenska historien*. 1. Sthlm 1966, s. 309.
- ⁹⁾ *Geiringer, K.*, Vorgeschichte und Geschichte der Europäischen Laute bis zum Beginn der Neuzeit. Zeitschrift für Musikwissenschaft 1927, s. 571ff.
- ¹⁰⁾ *Lindroth, S.*, Svensk lärdoms historia. Medeltiden — Reformationstiden. Sthlm 1975, s. 54ff.
- ¹¹⁾ *Stockholms stads jordebok 1420—1474*. Sthlm 1876, s. 37f.
- ¹²⁾ *Handlingar rörande Helga Lekamens gille i Stockholm*. I. Gillesboken 1393—1487. Sthlm 1921, s. 38, 41 och 44.
- ¹³⁾ *Hellquist, P.A.*, Musikmotiv i Sveriges kyrkokonst före år 1600. Stencil, Uppsala universitet 1957. *Jonsson, L.*, Musik mellan himmel och helvete. En musikikonografisk studie i uppländska kalkmålningar. Stencil, Uppsala universitet 1977.
- ¹⁴⁾ *Päffgen, P.*, Laute und Lautenspiel in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts. Regensburg 1978, s. 30ff. *Hellwig, F.*, Lutemaking in the late 15th and 16th century. Lute Society Journal 1974, s. 24ff.
- ¹⁵⁾ *Stockholms stadsböcker från äldre tid*. Sthlm 1876—1945.
- ¹⁶⁾ *Andersson, I.*, Sveriges historia. 7 uppl., Sthlm 1969, s. 126.
- ¹⁷⁾ *Ett fornsvenskt legendarium innehållande medeltids kloster-sagor . . .* 3., Sthlm 1874, s. 686 f.
- ¹⁸⁾ *Skrifter till läsning för klosterfolk . . .* Sthlm 1875, s. 246
- ¹⁹⁾ *Handlingar rörande Helga Lekamens Gille i Stockholm*. Sthlm, 1923, s. 81
- ²⁰⁾ *Walin a.a. s. s.* 75f
- ²¹⁾ *Stockholms stads skottebok 1516—1525*. Sthlm 1935.